Регіональна економіка

УДК 338.48(477.7)

Сисоєва Світлана Ігорівна
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри інформаційних технологій, консалтингу і туризму
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва
Сысоева Светлана Игоревна
кандидат наук по государственному управлению,
доцент кафедры информационных технологий, консалтинга и туризма
Харьковский национальный аграрный университет имени В.В. Докучаева
Sysoieva Svitlana
PhD in Public Administration, Associate Professor of
Information Technology, Consulting and Tourism Department
Kharkiv National Agrarian University Named After V.V. Dokuchaiev

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМОВ РЕГУЛИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО РЫНКА

SCIENTIFIC AND PRACTICAL DIRECTIONS FOR IMPROVING THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS FOR REGULATING THE REGIONAL TOURISM MARKET

Анотація. *Здійснення швидкої та ефективної трансформації організаційних механізмів у туристичній індустрії на тлі соціально-економічних процесів в Україні є вкрай важливою проблемою.*

У сучасному світі туризм – це багатогранне явище, тісно пов'язане з економікою, історією, географією, архітектурою, медициною, культурою, спортом та іншими галузями. Однак жодна з них не може повністю й вичерпно характеризувати його як об'єкт власних досліджень, жоден з існуючих соціально-економічних інститутів не в змозі самостійно розв'язати весь комплекс його проблем.

Аналізуючи перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні на наступні 10 років, перш за все необхідно відзначити, що сучасний туризм є галуззю економіки й життєдіяльності суспільства, яка тією чи іншою мірою інтегрує практично всі галузі. Саме це і визначає одне з провідних місць туризму у світовій економіці. Цей фактор повинен стати головним у формуванні нового державного підходу до туризму як тієї галузі, пріоритетний розвиток якої може позитивно вплинути на економічний і соціальний стан країни в цілому, стимулювати низку важливих галузей економіки, сприяти зміцненню нового позитивного іміджу України на світовій арені [2, с. 84].

Туристична галузь, ураховуючи її великий вплив на економічний та соціальний розвиток країни, розгалуженість господарських зв'язків, потребує регулювання та підтримки з боку держави. Перехід до ринкових відносин, жорстка конкуренція вимагають вирішення нових завдань, пов'язаних з потребою в адекватному реагуванні держави на значні зміни як зовнішнього, так і внутрішнього середовища функціонування організацій індустрії туризму. Необхідність вирішення цих завдань, що в комплексі становлять важливу народногосподарську проблему, багато в чому зумовлена відсутністю сучасного організаційно-методичного забезпечення.

Ключові слова: *туризм, конкурентноспроможність регіону, корпоративна єдність, екотуризм, рекреаційна сфера, мотивація.*

Аннотация. *Осуществление быстрой и эффективной*

трансформации организационных механизмов в туристической индустрии на фоне социально-экономических процессов в Украине является крайне важной проблемой.

В современном мире туризм – это многогранное явление, тесно связанное с экономикой, историей, географией, архитектурой, медициной, культурой, спортом и другими отраслями. Однако ни одна из них не может полностью и исчерпывающе характеризовать его как объект собственных исследований, ни один из существующих социально-экономических институтов не в состоянии самостоятельно решить весь комплекс его проблем.

Анализируя перспективы развития туристической индустрии в Украине на следующие 10 лет, прежде всего необходимо отметить, что современный туризм является отраслью экономики и жизнедеятельности общества, которая в той или иной степени интегрирует практически все отрасли. Именно это и определяет одно из ведущих мест туризма в мировой экономике. Этот фактор должен стать главным в формировании нового государственного подхода к туризму как той отрасли, приоритетное развитие которой может положительно повлиять на экономическое и социальное положение страны в целом, стимулировать ряд важных отраслей экономики, способствовать укреплению нового позитивного имиджа Украины на мировой арене [2, с. 84].

Туристическая отрасль, учитывая ее большое влияние на экономическое и социальное развитие страны, разветвленность хозяйственных связей, требует регулирования и поддержки со стороны государства. Переход к рыночным отношениям, жесткая конкуренция требуют решения новых задач, связанных с потребностью в адекватном реагировании государства на значительные изменения как внешне1, так и внутренней среды функционирования организаций индустрии туризма. Необходимость решения этих задач которые, в комплексе составляют

важную хозяйственную проблему, во многом обусловлена отсутствием современного организационно-методического обеспечения.

Ключевые слова: *туризм, конкурентоспособность региона, корпоративная единство, экотуризм, рекреационная сфера, мотивация.*

Summary. *The rapid and effective transformation of organizational mechanisms in the tourist industry against the background of socio-economic processes in Ukraine is a very important problem.*

In the modern world tourism is a versatile phenomenon closely linked with economics, history, geography, architecture, medicine, culture, sports and other branches. However, none of them can fully and comprehensively characterise it as an object of its own research, none of the existing socio-economic institutions can solve the whole complex of its problems independently.

Analysing the perspectives for the development of the tourist industry in Ukraine for the next 10 years, first of all it should be noted that modern tourism is a branch of the economy and vital functions of the society as a whole, which integrates practically all branches to a certain degree. This determines one of the leading places of tourism in the world economy. This factor should become the main point in forming the new state approach to tourism as an industry which priority development can positively influence the economic and social situation of the country as a whole, stimulate a number of important branches of the economy and contribute to strengthening the new positive image of Ukraine on the world arena [2, p. 84].

Taking into account the great influence of the tourist industry on the country's economic and social development and branching of the economic ties, it needs the regulation and support from the state. The transition to market relations and severe competition require the solution of new tasks connected with the necessity of the adequate response of the state to the significant changes in both the external and internal environment of tourist industry organizations

functioning. The need for solving these tasks, that together constitute an important national economic problem, is largely stipulated by the lack of modern organizational and methodological support.

Key words: *tourism, region competitiveness, corporative unity, ecological tourism, recreational sphere, motivation.*

Постановка проблеми. Нарощування темпів і підвищення ефективності роботи підприємств туристичної галузі, її становлення як однієї з провідних галузей вітчизняної економіки стримується невирішеністю низки питань, що потребує державного регулювання та підтримки виконавчих органів влади. На думку одного з провідних спеціалістів туризму Роберта А. Браймера, «у наш час найбільш гальмівним фактором у розвитку туризму на суспільному рівні є відсутність уваги та підтримки з боку політиків та громадської влади. Коли на туризм не зважають, його доходи не визначені, відсутнє ретельне планування та, як наслідок, відсутній і розвиток. Як тільки буде глибока зацікавленість на законодавчому рівні, поєднання зусиль для піднесення статусу індустрії туризму на більш високий рівень не тільки у вигляді декларацій, а й конкретних заходів щодо встановлення та підтримки економічних зв'язків, почне ефективно діяти маркетинг у галузі туризму, відтоді можна розраховувати на видимі результати» [3, с. 44].

Серед ключових питань, які необхідно вирішити в найближчому часі, - оптимізація взаємодії туризму і культури як на рівні центральних органів влади, так і на місцях. Культурна спадщина, музеї, театри у більшості країн світу є винятково важливим фактором залучення туристів, генерації міжнародних і локальних туристичних потоків. У результаті цього свого клієнта отримують транспорт, громадське харчування, готелі, місцева промисловість та ін. Координація

стратегічного розвитку культурної сфери і туризму на місцях повинна привести до більш тісної співпраці місцевої влади і реального бізнесу у вирішенні конкретних завдань щодо збереження культурної спадщини, упровадження в практику діяльності музеїв та національних заповідників передової менеджерської практики, орієнтації для роботи в ринкових вимірах і погодження діяльності з суб'єктами туристичної індустрії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку національного туризму вже декілька десятиліть перебувають у центрі уваги науковців. Аналіз наукових джерел із проблематики державного управління окремими сферами суспільного життя в Україні, державного регулювання економіко-господарської діяльності, зокрема й галузі туризму, свідчить, що українським ученим належить вагомий теоретичний доробок. Цим питанням присвячено наукові праці В.І. Бирковича [2], П.І. Гамана [4], А.І. Горецького [7], О.О. Любіцевої [13], Л.П. Дядечка [9], Є.О. Козловського [10], М.Х. Корецького [11], С.В. Хлопяк [21] та ін.

Дослідник О.О. Бейдик визначає туризм як форму масового подорожування та відпочинку з метою ознайомлення з навколишнім середовищем, що характеризується екологічною, освітянською та іншими функціями [1, с. 95]. Згідно з визначенням Світової туристичної організації (UNWTO), туризм (від франц. tour – прогулянка, поїздка) являє собою подорожі у вільний час, пов'язані з виїздом за межі постійного місця проживання з оздоровчими, пізнавальними, спортивними, культурними та розважальними цілями [28].

Дослідження зарубіжних авторів у сфері туризму і рекреації також були пов'язані з розвитком ідей про проходження окремими елементами територіальної організації туризму декількох стадій еволюції. Концепція життєвого циклу, запропонована англійським ученим Р. Батлером, стала основою досліджень про те, що являють собою і як змінюються туристичні

дестинації та їх ринки з часом [12]. Батлер відзначав, що причинами розвитку і зміни туристичного району або центру є зміна переваг і потреб туристів, трансформація туристичної інфраструктури, зміна (і навіть зникнення) наявних у певному туристичному центрі природних і культурних пам'яток. Свій внесок у дослідження просторово-часового розвитку туризму зробив і французький автор Е. Гормсен, чия модель на прикладі розвитку приморських курортів ілюструє зв'язок між еволюцією туристичної дестинації та змінами в соціальній структурі відпочивальників, а також кількістю і різноманітністю інфраструктури розміщення.

Водночас деякі політико-управлінські аспекти теорії та практики державного та економічного регулювання в галузі туризму потребують подальшого осмислення в науковій літературі. Ідеться про особливості просування національного туристичного продукту на світовий ринок, способи залучення іноземних інвестицій у туристичну галузь, можливість підтримки органами місцевого самоврядування розвитку туризму в регіонах України тощо.

Мета дослідження. З огляду на актуальність обраної теми дослідження метою нинішньої роботи є діагностика сучасних науково-практичних напрямів удосконалення організаційних механізмів регулювання регіонального туристичного ринку. Це необхідно для визначення можливостей і створення сприятливих умов розвитку туристичного ринку та виходу України на світовий ринок туристичних послуг.

Виклад основного матеріалу. Туризм є високоприбутковою галуззю народного господарства у багатьох країнах світу. Про це переконливо свідчать показники прибутковості туристичної галузі: наприклад, в Іспанії туризм кожного року дає 17 млрд дол. США прибутку (що становить 30 % від щорічного експорту країни), в Італії – 11 % , а в Данії та Австрії – 8 % [5, с. 29]. Зрозуміло, що сьогодні показники економічної результативності українського туризму відрізняються від закордонних.

Однак слід відзначити, що в деяких регіонах України туризм достатньо розвинений як економічна галузь.

Показовим, без сумніву, є Карпатський регіон, оскільки саме він посідає друге місце в Україні за обсягом доходів від рекреаційної сфери (22 % від сумарного показника по Україні). При цьому не менше значення має і Причорноморський регіон України (15 %). Можна навести багато аргументів щодо важливості рекреаційної орієнтації перспективного розвитку українських регіонів, які становлять великий інтерес як туристичні регіони [5, с. 44]. Але одного стимулювання економічних процесів за цим напрямом недостатньо. Розвиток рекреації перспективних з погляду туризму регіонів (у нашому випадку – це Карпати та Причорномор'я) необхідно розглядати в контексті структурної перебудови їх народногосподарських комплексів, у стратегічних моделях яких туризм повинен стати домінуючою галуззю. Саме цей факт підтверджує актуальність розвитку туризму в регіонах, прибутки від якого можуть бути значним доповненням до державного бюджету України.

На жаль, нині ймовірність «технологічного буму» в Україні є достатньо низькою, тому продуктивність праці та конкурентоспроможність вітчизняної продукції, а також послуг ще тривалий час будуть залишатися низькими. Потрібно акцентувати увагу і на тому аспекті, що зі зростанням обсягу промислового виробництва в регіоні буде загострюватися екологічна ситуація. Така ситуація вимагає нестандартних рішень і дій під час вибору пріоритетів у видах туризму в самому регіоні, розвиток яких забезпечив би прогресивні зміни регіональної економіки, що, у свою чергу, зумовило б надходження капіталу до галузі, що розвивається. Це може бути й іноземний капітал.

Вважаємо доцільним розглянути перспективу розвитку території Карпат і Причорноморського краю з урахуванням оптимального

використання природних, матеріально-технічних, трудових та інтелектуальних ресурсів, а також економічного, наукового і технічного потенціалу регіону. Необхідно також підкреслити їх історичні та географічні особливості. Аналіз географічних, природних, історичних та економічних умов свідчить про те, що Карпатський та Причорноморський регіони мають унікальну можливість стати територіями, на яких можна успішно поєднувати регіональні, державні та міжнародні інтереси країни. Якщо виходити з того факту, що Карпати вже почали упевнену економічну ходу в цьому напрямі та є географічним центром Європи, який має унікальну екосистему, то при формуванні політики розвитку регіону необхідно використовувати всі його геополітичні переваги [22].

Однак дуже важливо враховувати потребу у збереженні економічного феномену досліджуваних територій, тобто майбутня туристична модель Карпат повинна мати цілу низку власних економічних переваг, що суттєво відрізняються від Причорноморського регіону. Спочатку потрібно виділити головні принципи побудови туристичної моделі розвитку Карпатського та Причорноморського регіонів (рис. 1) [19].

При цьому досягнення поставленої мети зумовлює, насамперед, поетапну реалізацію першочергових завдань. Крім вирішення нормативно-правових завдань, на найближчий період основними пріоритетами для досліджуваних регіонів мають стати галузі, які сприяють підйому рівня туристичного господарства. Вирішення проблеми є актуальним у контексті забезпечення своєю продукцією не тільки місцевого населення, але й контингенту відпочивальників.

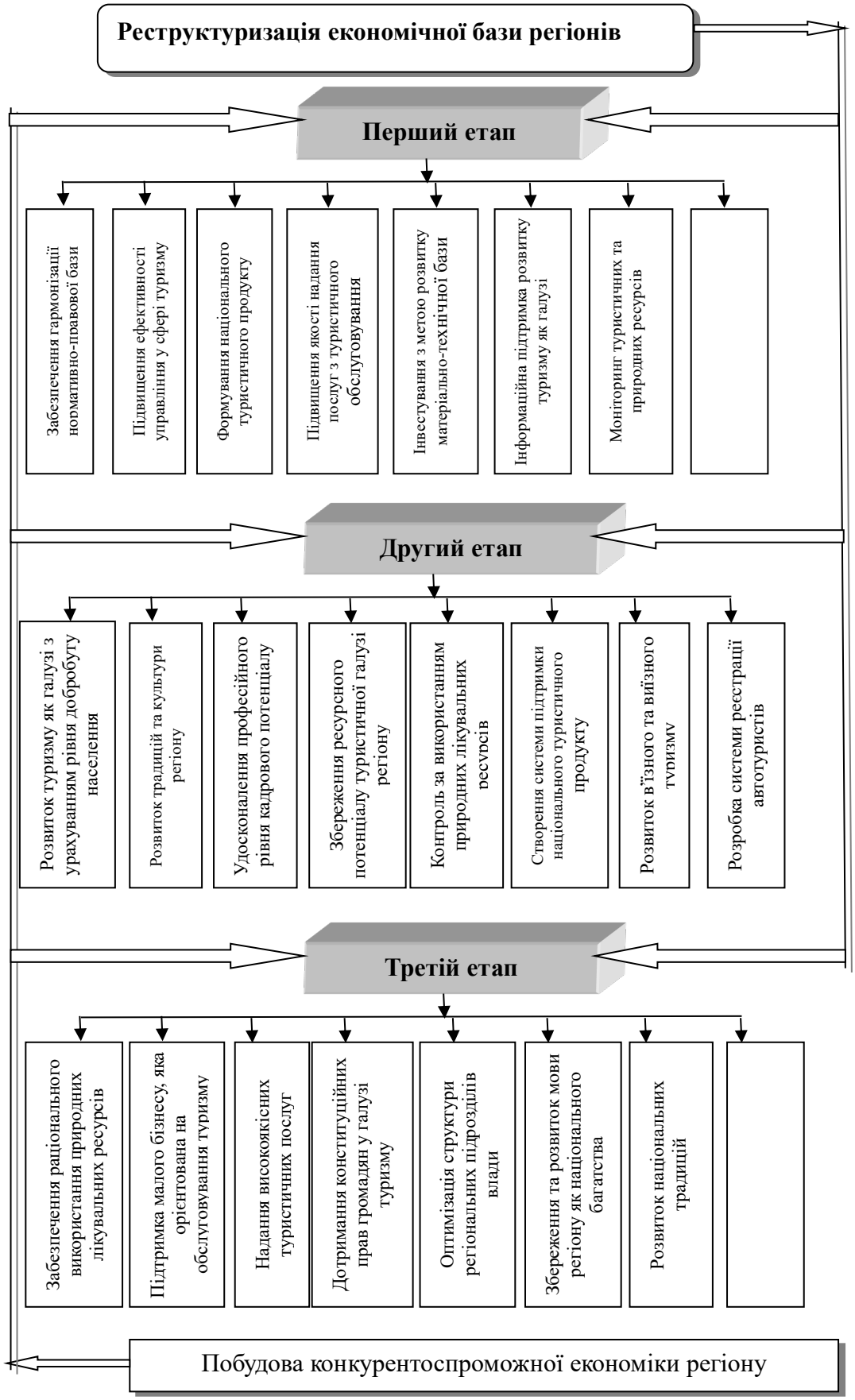

Рис. 1. Етапи досягнення конкурентоспроможності Карпатського та Причорноморського регіонів

Сьогодні важливу економічну роль у Карпатському регіоні відіграє лісопромисловий комплекс, який спеціалізується на виготовленні продукції, що має попит серед населення та забезпечує потреби туристичної галузі. Важливим чинником у розвитку матеріально-технічної бази є більш ефективна співпраця легкої промисловості, що виготовлює несхожі різновиди матеріалів і виробів, з рекреаційною сферою. Помірний та, по можливості, екологічний розвиток у регіоні виробництва будівельних матеріалів повинен базуватися на регіональній базі будівельних матеріалів, яка, у свою чергу, має власну сировинну базу.

Важливим елементом побудови механізму конкурентоспроможності регіону є активний розвиток та вдосконалення невиробничої галузі, особливо в гірській частині регіону. Запорукою успішного розвитку цієї галузі вважаємо дотримання норм охорони навколишнього середовища, збереження та відновлення історико-культурної спадщини. Саме створення необхідних для розвитку цих галузей умов забезпечить підйом його соціально-економічного рівня, який повинен визначатися з попитом та інтересами суб'єктів господарювання, розміщених у цьому регіоні, а також інтересами та потребами місцевого населення. За умови врахування наведених вище чинників можна визначити основні складові конкурентоспроможності. Схематично 13 головних складових конкурентоспроможності подано на рис. 2 [20, с. 110].

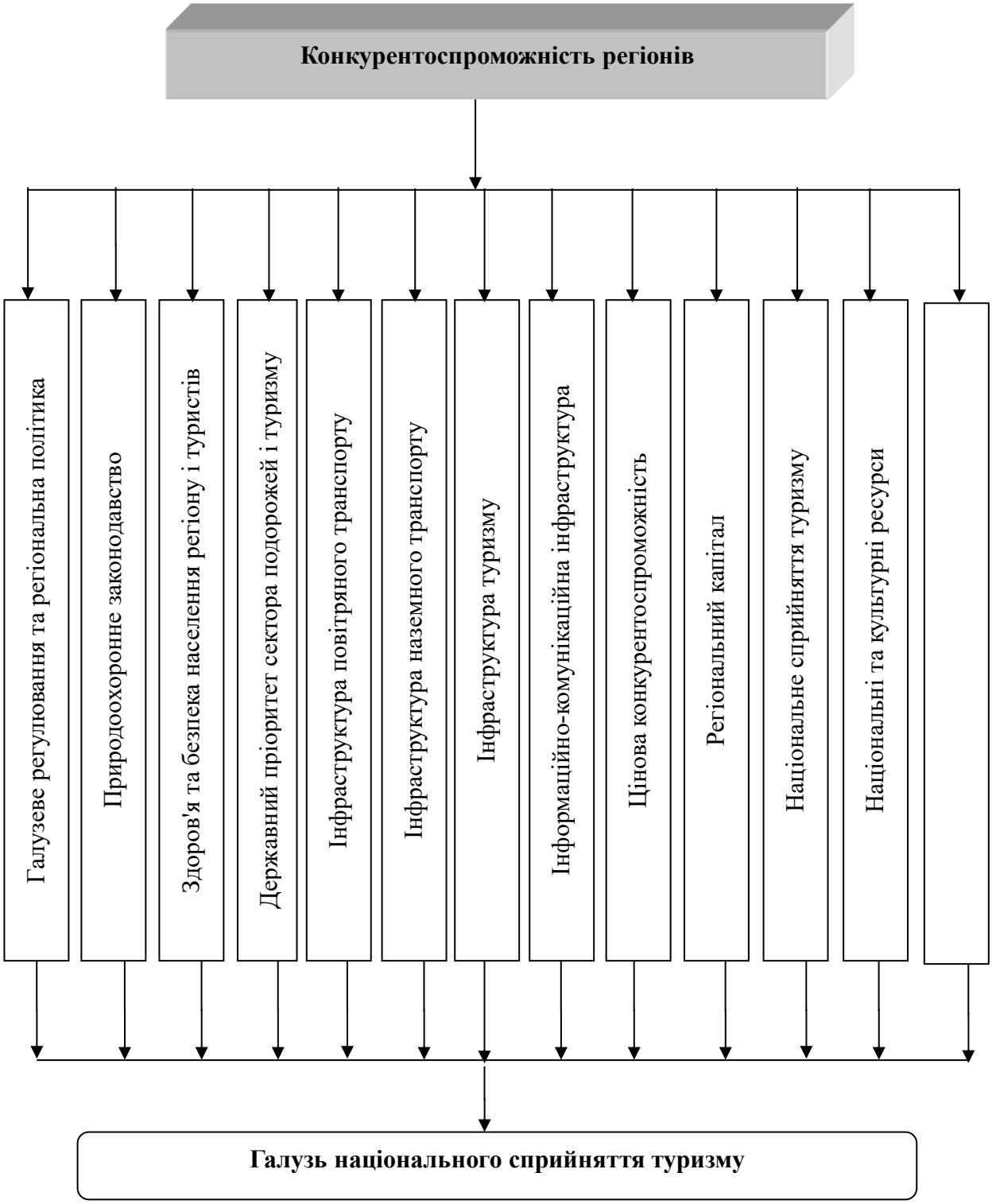

Рис. 2. Головні складові конкурентоспроможності регіонів

Пропонуємо розглянути функціональну модель оцінки конкурентоспроможності регіонів (рис. 3) [20, с.111].

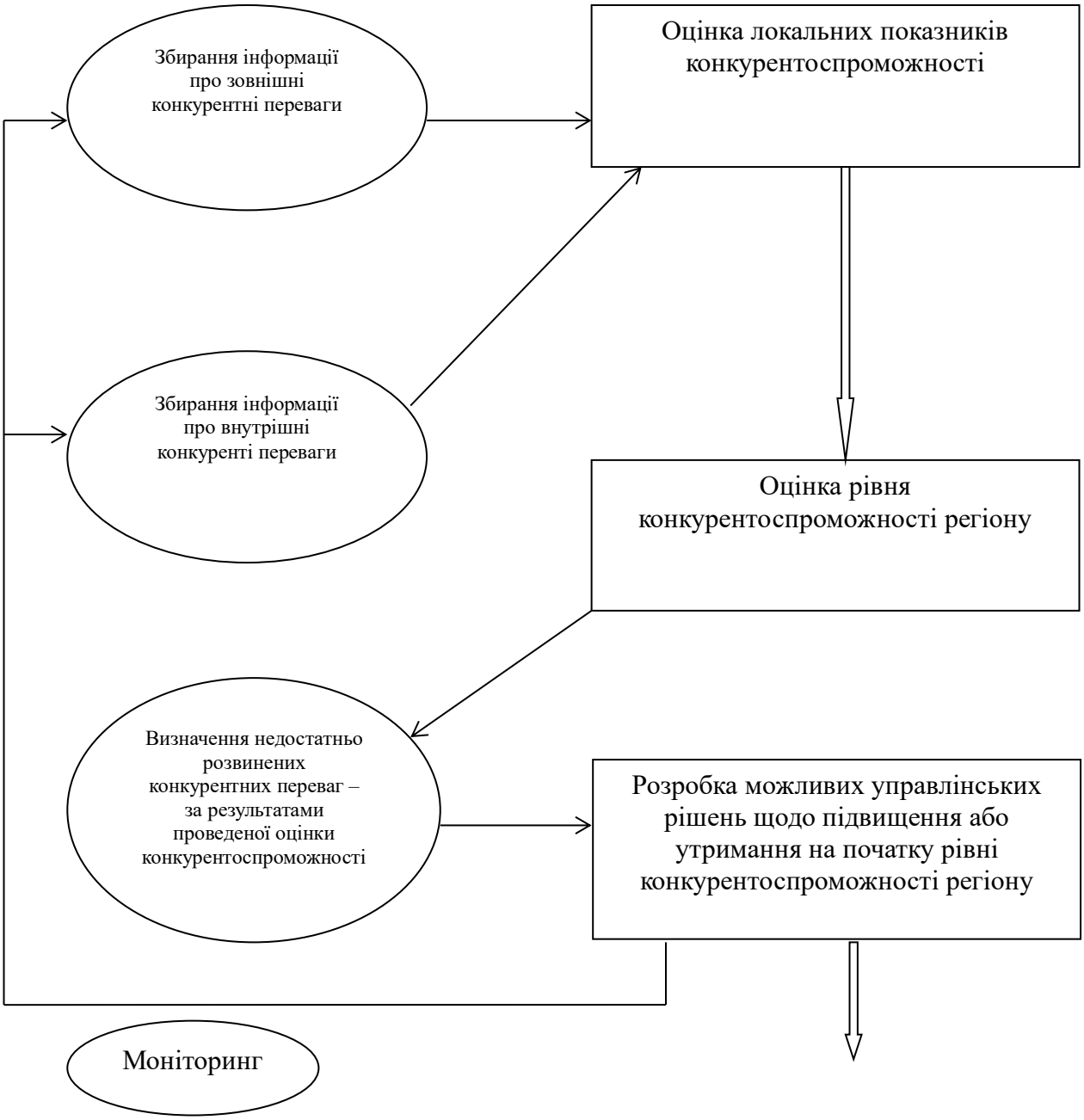

Рис. 3. Функціональна модель конкурентоспроможності регіону

Пріоритетним у розвитку Причорноморського регіону є досконале вивчення місткості його туристичного потенціалу.

З метою підтвердження обґрунтованості такого вибору наведемо розроблену нами структурну модель оцінювання конкурентоспроможності регіону (рис. 4) [20, с. 112].

Рис. 4. Структурна модель оцінки конкурентоспроможності регіону

За своїми природними й кліматичними умовами Причорноморський регіон належить до унікальних куточків світу. Клімат – помірно-континентальний, посушливий. Зима м'яка, малосніжна, часто бувають відлиги. Літо сухе і жарке, бувають суховії та пилові бурі. Середньорічні температури: літня +25,4° С, зимова -2,1° С. Максимальна літня температура +50° С, зимова -31,5° С. Тривалість безморозного періоду 179 днів на рік. Середньорічна кількість опадів становить від 320 мм до 2000 мм.

Причорноморського регіон знаходиться в межах Причорноморської низовини, на всій його території переважають степові ландшафти. Функціонує потужна транспортна система, до складу якої входить залізничний, морський, річний, автомобільний, авіаційний і трубопровідний транспорт.

Це – індустріально-аграрний край з високорозвиненим сільським господарством і багатогалузевою промисловістю. Регіон забезпечує 35 % загальнодержавного виробництва електромашин, 24 % – бавовняних тканин, по 5,8 % – зерна та насіння соняшника. У структурі промислового

виробництва регіону найбільшу питому вагу мають харчова промисловість, машинобудування та металообробка, електроенергетика. У структурі виробництва товарів народного споживання частка продовольчих товарів становить 66 %. Загалом у регіоні на самостійному балансі перебуває 211 промислових підприємств, функціонують 380 малих промислових підприємств [16, с. 55].

Сільське господарство: площа сільськогосподарських угідь (за всіма товаровиробниками, у т. ч. підсобні господарства) – 1968,5 тис. га, з них ріллі – 1775,1 тис. га. Основні напрями виробництва в галузі рослинництва: зернові, насіння соняшнику, овочі. Основні напрями виробництва в галузі тваринництва: скотарство, свинарство, вівчарство. Грязі соляних озер не поступаються своїми лікувальними властивостями славетним грязям Мертвого моря на Близькому Сході. Тож сюди приїздять на лікування з багатьох регіонів країни та з-за кордону.

Причорноморському регіону України притаманні багаті туристично-рекреаційні ресурси, зокрема, наявність цілющого повітря, лікувальних грязей, мінеральних вод, пам'яток історико-культурного значення.

Проте в разі нераціонального користування туристично-рекреаційним комплексом він досить швидко стає непридатним для відпочинку і втрачає можливість задоволення потреб споживачів з організації дозвілля [27]. Тому нині в Причорноморському регіоні України вживають заходів практичного характеру з охорони територій туристично-рекреаційного призначення. Ці заходи, перш за все, спрямовані на регулювання обсягу туристичних потоків і коригування особливостей їх поведінки, оптимізацію розміщення елементів туристичної інфраструктури (доріг, житлових та господарських споруд тощо). Причорноморський регіон потрібно вважати однією з найпріоритетніших і найперспективніших туристично-рекреаційних територій України, що є важливими для активного соціально-економічного розвитку країни.

Отже, зважаючи на те, що туристична індустрія Причорноморського регіону відіграє значну роль у соціально-економічному розвитку України, відповідно підвищується і рівень зацікавленості держави в стимулюванні подальшого розвитку туристичної активності цього регіону.

У контексті обґрунтування конкурентоспроможності Карпатського регіону слід виділити фактор територіального розподілу праці. Є два регіони, умови яких дозволяють забезпечувати вимоги задоволення суспільних потреб у рекреаційних послугах: Причорноморський і Карпатський. На фоні перевантаженості першого з них та зростаючого попиту на оздоровлення і відпочинок, Карпати – це єдина територія, яка здатна повною мірою задовольнити попит населення країни на рекреаційні послуги. Регіон характеризується високою екологічною безпекою та наявністю мінеральних вод для лікування радіаційних захворювань, що зумовлює потребу у створенні саме в Карпатах широкої мережі спеціалізованих оздоровниць для населення, яке постраждало від радіоактивного забруднення [14, с. 33].

Необхідно також звернути увагу на екологічний феномен території. З одного боку, природа Карпат порівняно з іншими регіонами зазнала менших екологічних втрат і у багатьох місцях зберегла свій первісний стан, що дуже важливо для різноманітних форм відпочинку і туризму. З іншого боку, виняткове важливе клімато- і водорегулююче значення Карпат як для України, так і для сусідніх європейських держав, зумовлює гостроту вирішення проблеми щодо збереження унікальної природи краю. Якщо уникнути суто консервативних поглядів на вирішення цієї проблеми, то туризм і відпочинок на екологічно облаштованих територіях можуть бути активною формою забезпечення екологічної безпеки Карпат.

Важливою є соціально-економічна специфіка гірських масивів регіону. У гірських районах Карпатських областей мешкають близько 1,3

млн осіб (тобто майже 20 % населення) і третина з них – на висоті 500 м та вище. Гори створюють специфічні, надзвичайно складні умови для проживання та господарювання (особливо в сільському господарстві), тому саме в гірських районах дуже гостро постає проблема зайнятості, і як наслідок – дуже низький рівень матеріального достатку жителів гір. Послабленню цих та інших негативних процесів за рахунок поширення сфер зайнятості та розвитку інфраструктури буде сприяти розвиток туризму з відповідною організацією обслуговування. Вважають, що з урахуванням цих умов, розумної альтернативи рекреації на сьогодні, на жаль, поки не існує [14, с.70].

Можна навести ще цілу низку переконливих аргументів на користь рекреаційної орієнтації щодо перспективного розвитку Карпатського регіону. Однак це не означає, що, форсуючи економічні процеси в цьому напрямі, ми одразу ж отримаємо бажані результати. Саме тому розвиток рекреації в регіоні розглядають у контексті структурної перебудови його господарського комплексу. Запорукою успіху в процесі формування конкурентоспроможності може стати також активізація розвитку популярних напрямів туризму. Екологічний туризм можна розвивати як у національних парках, на територіях, що перебувають під охороною держави, так і на інших територіях. Об'єктами цього виду туризму можуть бути як природні пам'ятки, так і видатні культурні пам'ятки, природні та природно-антропогенні ландшафти, де традиційна культура становить єдине ціле з навколишнім середовищем.

На основі існуючої організаційної туристичної бази активний розвиток пригодницького туризму може бути достатньо перспективним. Часто екотуристів захоплюють особливі визначні пам'ятки неживої природи, геоморфологічні, гідрологічні та інші об'єкти (гори і каньйони, печери, озера, ріки). Саме тут, крім пізнавального, реалізується рекреаційний елемент екотуризму, який включає спортивний туризм,

альпінізм, лижні, кінні, водні та піші походи й інші види активного та пасивного відпочинку. Значного поширення можна чекати від агротуризму (або сільського зеленого туризму). Цей вид туризму функціонує в сільській місцевості, де туристи під час свого відпочинку долучаються до сільського побуту на фермах, хуторах і в селах. Розвиток агротуризму був би найбільш актуальним для регіону з великим процентним показником сільських поселень, що зможе допомогти у вирішенні проблеми зайнятості сільського населення Карпатського регіону.

Перспективним у цьому напрямі є об'єднання спеціальних установ розміщення, таких як санаторно-курортні, лікувальні та оздоровчі установи, а також сфери обслуговування. Таке об'єднання допоможе розширити набір послуг, що надаються, а також будуть активно сприяти появі нового туристичного продукту.

Таким чином, розвиток екотуризму слід вважати перспективним напрямом туристичного бізнесу в регіоні Українських Карпат. Також важливо сприяти міжнародним туристичним прибуттям до регіону та втілювати в туристичну практику дійсно екзотичні види туризму (пригодницький, екстремальний та ін.). Екологічний туризм може дати суттєвий прибуток до державного бюджету. На багатьох територіях Карпатського регіону екологічний туризм може стати галуззю спеціалізації (наприклад, у гірських районах) і бути конкурентоспроможною альтернативою руйнівній природі господарської діяльності.

Потрібно також акцентувати увагу і на тому факті, що розвинута інфраструктура, вигідне економіко-географічне положення є фактором для активного розвитку ділового та пізнавального туризму. Досліджуючи проблему конкурентоспроможності регіонального туризму, доцільно вказати ще й на те, що сьогодні на регіональному рівні туризм як сфера

надання послуг органічно входить до виробництва. У свою чергу, роль сфери послуг визначається також потребою в реорганізації системи управління туристичними підприємствами та створенні нових робочих місць.

Для того, щоб бути конкурентоспроможним у вимогливому та мінливому туристичному бізнесі, необхідно винаходити нові ефективні важелі управління господарською діяльністю. Очевидною перевагою серед управлінського набору є мотивація праці кожного працівника. Тому, за підвищення ефективності діяльності підприємств готельного і туристичного господарства як важливого сегмента розвитку економічних відносин, в Україні відбувається пошук нових методів управління діяльністю, при цьому актуальним є реформування малоефективних підходів та формування нових принципів для цілей управління. У зв'язку з цим продуктивна система мотивації праці персоналу та її вдосконалення в умовах нестабільної економічної ситуації у світі набуває особливої актуальності.

Сучасний стан і розвиток галузі готельного і туристичного господарства визначається загальним станом вітчизняної економіки, де продовжується процес роздержавлення з одночасним переходом до нових форм господарювання та законів ринкової економіки. Підприємства туристичного й готельного бізнесу направляють свою господарську діяльність на одержання прибутку в довгостроковій перспективі, максимізацію продажу для виживання в умовах нестабільної економіки та конкуренції. Але в існуючих умовах, коли практично всі корпорації, підприємства та організації мають доступ до однакових інформаційних джерел, ресурсів, технологій і техніки, неможливо заперечувати факт, що реальна різниця в досягненні завдань організацій створюється, перш за все, за рахунок людських ресурсів.

На нашу думку, беручи до уваги національний менталітет,

географічне положення й економічну ситуацію, доречним буде проведення аналізу вітчизняної та західної систем мотивації персоналу для злиття обох систем і результативного інтегрування їх на вітчизняних туристичних підприємствах. Пропонуємо впровадити визначені нами нововведення на туристичних підприємствах Причорноморського та Карпатського регіонів, зробивши їх науково-дослідною лабораторією з вирішення питань щодо потреб сучасного туризму [14, с. 79].

В умовах конкурентної боротьби для досягнення синергетичного ефекту вважаємо доцільним поєднати східну систему мотивації персоналу з елементами західної. Молоді українські фахівці в галузі готельного й туристичного бізнесу потребують новаторського стилю управління. За основу необхідно взяти питання «Куди йти працювати молодим спеціалістам?». Куди? – це переміщення в часі і просторі. Маємо дві точки, поєднавши які, отримаємо пряму лінію. Перша точка є вихідною. Це місце, ситуація, стан справ на сьогодні. Одночасно треба визначити другу точку, яка дасть відповідь, – це майбутнє. Управлінці повинні турбуватися про кар'єрне зростання молодого спеціаліста. Тому під час прийняття на роботу менеджер-управлінець має розповісти про кар'єрне майбутнє працівника, де підвищення зарплати буде логічним наслідком його кар'єрного зростання. Також для матеріальної мотивації потрібно застосовувати різноманітні надбавки до основної заробітної плати.

Аналізуючи японський досвід, вважаємо раціональним створення на вітчизняних підприємствах готельного й ресторанного бізнесу не команди працівників, а «сім'ї». Працівник має приходити на роботу з почуттям тепла, адже навколо нього люди, які приємні йому. У колективі повинні існувати зацікавленість один одним та підтримка. Менеджеру-управлінцю, перш за все, слід приділити увагу цьому аспекту. Працівник може легко розлучитися із заробітною платнею і перейти до конкурента,

а з сім'єю розлучитися набагато важче [15, с. 90]. У результаті плинність кадрів зменшується до мінімуму, скорочуються витрати на навчання, робота більше не вимірюється лише заробітною платою. Вітчизняним менеджерам необхідно створити такі умови праці, такий колектив, у якому працівник буде почувати себе, як у сім'ї. Японські представники управління з легкістю вирішують це питання за допомогою активного спілкування працівників між собою, влаштовуючи спільні свята, дні народження, зустрічі, спортивні ігри та ін.

Беручи до уваги процеси інтернаціоналізації економіки в регіонах і перетворення туристичних фірм у багатонаціональні об'єднання, треба розуміти необхідність створення умов для появи сильних особистостей і створення певної атмосфери для розвитку їх унікальних здібностей. Індивідуальність працівника, його особистість, виправдана амбіційність, здатність виявити в собі лідерські здібності, взяти на себе відповідальність в потрібний момент – це, головне, що турбує американських і західних управлінців при прийнятті на роботу нового працівника. Українські менеджери повинні враховувати наведені аспекти як один з мотивуючих факторів праці, але не використовувати їх як непорушні постулати. Зважаючи на український регіональний менталітет, багаторічну історію розвитку країни, зокрема регіонів, слід розуміти, що такі поняття, як свобода слова, свобода вияву себе, з'явилися порівняно нещодавно, і українська нація тільки починає звикати до здобутої свободи вияву індивідуальності. Важливе завдання управлінця полягає в тому, щоб допомогти працівникам розкрити себе й свої здібності у повному обсязі.

Висока конкурентоспроможність підприємства досягається ефективністю трудової діяльності, що значною мірою залежить від діючої в організації системи мотивації. Враховуючи невеликий досвід вітчизняного менеджменту за роки незалежності України у сфері

інституту мотивації праці на підприємствах готельного і туристичного бізнесу, вважаємо за доцільне звернутися до зарубіжної управлінської практики, а саме – до практики японських і західних організацій, з метою подальшого тривалого розвитку діяльності підприємств готельного й туристичного бізнесу в конкурентному середовищі. За основу пропонуємо взяти синергетичну систему мотивації, основану на досягненнях японських і західних практиків менеджменту [18, с. 17].

Однією з головних особливостей японського досвіду управління людьми є те, що японські підприємці, на відміну від західних, розглядають не одну людину як особистість, а групу людей. На японських підприємствах працюють групами, спільно і підтримуючи один одного. При цьому сильним мотиваційним чинником є корпоративний дух фірми, злиття персоналу з фірмою і відданість її ідеалам. В основі корпоративного духу фірми лежить психологія групи, яка інтереси групи ставить вище особистих інтересів окремих працівників. Японці практично не уявляють себе у відриві від команди, на відміну від індивідуалістів-європейців. Дух колективізму – головний важіль в усій системі мотивації праці на японських підприємствах. Ефект «корпоративної єдності» досягається за рахунок скорочення дистанції по «вертикалі» між працівниками і менеджерами. Насамперед, це зовнішні вияви: японські менеджери, як правило, не мають на роботі окремих кабінетів, своїх власних їдалень, окремих стоянок для автомобілів, використовують ту ж уніформу, що й працівники компанії [22, с. 112].

У підсумку більшість японських працівників, долучених до ідеалів фірми, переймаються переконанням, що вони – господарі підприємства, а їхня думка відіграє важливу роль в ухваленні будь-яких рішень фірми. Звичайно, насправді це ілюзія, яку створити не важко. Для її впровадження існує низка факторів, у зону дії яких працівники

потрапляють з першого дня перебування на фірмі. По-перше, це адаптація. У квітні кожного року випускники навчальних закладів приходять на роботу до фірми. Кілька місяців вони проходять групову практику і підготовку за фахом відповідно до розробленої фірмою програми, під час якої з'ясовують схильності, здібності і бажання нових працівників. Багато працівників і службовців після прийняття на роботу живуть кілька років у гуртожитках фірми, а спільне життя – ще один чинник, що веде до розвитку корпоративного духу.

По-друге, просування по службі, ієрархічне зростання. На японських фірмах постійно відбувається рух персоналу, у результаті якого працівник піднімається на новий, більш високий соціальний щабель. Підвищення можуть бути незначними, але їх регулярність добре мотивує людей, створюючи відчуття постійної перспективи зростання.

По-третє, етнопсихологічний колорит фірми. Багато японських фірм організовують за свій рахунок різні спортивні заходи, тематичні збори, сприяють організації сімейних урочистостей весіль, ювілеїв тощо.

Важливою складовою японської системи мотивації праці, яка змушує співробітників продуктивно працювати на благо фірми, є система «довічного найму», яка охоплює до 30 % загальної кількості найманих працівників як на приватних, так і на державних підприємствах. Фірми гарантують підлеглим зайнятість не тільки до їх виходу на пенсію, а й у разі спаду виробництва та виникнення інших непередбачених обставин. Слід особливо відзначити, що заробітна плата – одна з головних складових матеріальної мотивації японського працівника. Структурними компонентами зарплати є основний оклад, додаткові заохочувальні надбавки та спеціальні виплати на соціальні потреби. Базисна ставка (оклад), як правило, не залежить від підсумкових показників роботи окремого співробітника або групи. Вона приблизно однакова для всіх постійних працівників одного віку та рівня

освіти і періодично підвищується зі збільшенням стажу. Численні надбавки мають індивідуальний характер і є стимулами для особистої та колективної праці. До них відносять понаднормові, надбавки за підвищення продуктивності та якості праці, за відповідальність, річні та піврічні премії (бонуси), а також одноразову допомогу при виході на пенсію. Суттєвим фактором мотиваційного управління є управління якістю, у створенні якої бере участь весь персонал [23, с. 129].

Обговорення. Аналіз стану вітчизняного туристичного ринку свідчить про те, що розвиток туризму в Україні перебуває лише на початковій стадії. Збільшення потоків внутрішнього та в'їзного туризму нині уповільнюється через ряд негативних факторів, до яких належать: недостатній розвиток туристичної інфраструктури; нерозробленість нормативно-правової бази; економічна й політична нестабільність у країні; обмеженість асортименту запропонованих послуг; відсутність комплексного бачення країни як перспективної туристичної дестинації; недосконаліть реклами українських туристичних центрів за кордоном та ін. Тому необхідно враховувати максимально можливу кількість цих факторів у перспективних дослідженнях.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії в Україні можна визначити створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурного довкілля. Програма дій, зорієнтована на досягнення цієї мети, має бути синхронізованою із загальними темпами становлення ринкових механізмів і співвідносною з політикою структурних реформ в економіці. Вона повинна також враховувати накопичений досвід розвитку туризму у

світі, що створює сприятливі умови для доопрацювання та розроблення відповідної нормативно-правової бази туризму.

Україна має всі об'єктивні передумови, щоб стати однією з провідних туристичних країн світу. Але аналіз сучасного стану функціонування вітчизняної туристично-рекреаційної галузі свідчить про те, що ефективність діяльності цієї галузі стримується через невирішеність низки проблем, серед яких: нормативно-правове забезпечення функціонування туристичної галузі, що потребує внесення відповідних змін і доповнень до чинного законодавства з питань туризму, зокрема закріплення за в'їзним і внутрішнім видами туризму статусу пріоритетних; розробка економічних інструментів стимулювання діяльності з обслуговування туристів усередині країни та залучення інвестицій у туристичну галузь; затвердження національних стандартів усіх видів туристичних послуг; створення дієвих механізмів контролю якості послуг, збереження і раціонального використання природної та культурної спадщини України.

Література

1. Бейдик О. О. Українсько-російський словник термінів і понять з географії туризму і рекреаційної географії / О. О. Бейдик. Київ : РВЦ «Київський університет», 1997. 300 с.
2. Биркович В.І. Модернізація туристичного та рекреаційного потенціалу регіонів України // Статистика України. 2006. № 3 (34). С. 83–86.
3. Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды). Москва, 1998. 575 с.
4. Гаман П.І. Інструменти екологічної політики та їх вплив на рекреаційне природокористування // Економіка та держава. 2009. № 1. С. 70–72.

5. Гаман П.І. Особливості функціонування механізму державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні // Держава та регіони. 2008. № 2. С. 39–44.
6. Гаман П.І., Деркач Ю.В. Управління ціноутворенням на медичні послуги в санаторно-курортних закладах України // Економіка та держава. 2008. № 3. С. 90–95.
7. Горецький А. І. Основні напрямки державного управління рекреаційної сфери // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. ЛРІДУ НАДУ / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц.А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 39 С. 311–317.
8. Горецький А.І. Механізми інноваційного розвитку рекреаційної сфери Карпатського регіону // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2014. Вип. 1 (44). С. 174–179.
9. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу. Київ : Центр навч. літ-ри, 2007. – 224 с.
10. Козловський Є. Проблеми формування інвестиційної політики в галузі туризму / Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2007 р. К. : Вид-во НАДУ, 2007. Т. 2. С. 165–167.
11. Корецький М. Х., Дєгтяр А. О., Дацій О. І. Стратегічне управління : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 240 с.
12. Латинін М.А. Оцінка методів та засобів державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.: у 2 ч. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2005. № 2 (25). Ч. 2. С. 123–134.
13. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ : Альтерпрес, 2002. 436 с.

14. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз : колект. монографія / за ред. Е. М. Лібанової. Київ : Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2007. 328 с.
15. Марчук Є.К. Україна: нова парадигма поступу. Київ : Аваллон, 2001. 216 с.
16. Мельниченко В.О., Шведун В.О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія. Вид. НУЦЗУ, Харків. 2017. 156 с.
17. Мерзляк А.В., Михайлова Г.О., Михайлов Є.П. Механізми ефективного державного управління демографічним розвитком регіону // Держава та регіони. 2005. № 1. С. 75–78.
18. Мурашко М. І. Менеджмент персоналу. Київ : Знання, 2004. 245 с.
19. Сисоєва С.І. Державні механізми забезпечення конкурентоспроможності регіонів України в галузі туризму // Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2014. Вип. 2 (45). С. 156–164.
20. Сисоєва С.І. Механізми державного регулювання ринку туристичних послуг України: монографія. Харків: Вид. Іванченко І.С., 2017. 192 с.
21. Хлопяк С. В. Управління туристичною галуззю: стан та перспективи / Регіональні перспективи. 2000. № 2-3 (9-10). С. 345-346.
22. Ballantynea R., Packera J., Axelsena M. Trends in tourism research // Australia Annals of Tourism Research. 2009. Vol. 36, Issue 1. P. 149 – 152. URL: http://kdulich.duytan.edu.vn/uploads/a5c2ca27-2cfc-452e-8381-3e8cf4797ce9_trendsintourismresearch.pdf
23. Milenković M. Ecoregionalism-Factor Cross-Border Cooperation and Tourism Development // Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2012. Vol. 44. P. 236-240.
24. Nestoroska I. Identifying tourism potentials in Republic of Macedonia through regional approach // Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2012.Vol. 44. P. 95-103.

25. Nordin S. Tourism Clustering & Innovation – Paths to Economic Growth & Development. ETOUR : European Tourism Research Institute, 2013. 90 p.
26. Risteski M. Spatial planning and sustainable tourism as basis for developing competitive tourist destinations // Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2012. Vol.44. P. 375-386.
27. Smith W.L. Experiential tourism around the world and at home: definitions and standards // International Journal of Services and Standards (IJSS). 2006. Vol.2. No.1. P. 1–14.
28. Офіційний сайт ВТО. URL: www.unwto.org/index_r.php

References

1. Beidyk O. O. Ukrainsko-rosiiskyi slovnyk terminiv i poniat z heohrafii turyzmu i rekreatsiinoi heohrafii / O. O. Beidyk. Kyiv : RVTs «Kyivskyi universytet», 1997. 300 s.
2. Byrkovych V.I. Modernizatsiia turystychnoho ta rekreatsiinoho potentsialu rehioniv Ukrainy // Statystyka Ukrainy. 2006. № 3 (34). S. 83–86.
3. Brynchuk M.M. Эkolohycheskoe pravo (pravo okruzhaiushchei sredы). Moskva, 1998. 575 s.
4. Haman P.I. Instrumenty ekolohichnoi polityky ta yikh vplyv na rekreatsiine pryrodokorystuvannia // Ekonomika ta derzhava. 2009. № 1. S. 70–72.
5. Haman P.I. Osoblyvosti funktsionuvannia mekhanizmu derzhavnoho rehuliuvannia rozvytku turyzmu na rehionalnomu rivni // Derzhava ta rehiony. 2008. № 2. S. 39–44.
6. Haman P.I., Derkach Yu.V. Upravlinnia tsinoutvorenniam na medychni posluhy v sanatorno-kurortnykh zakladakh Ukrainy // Ekonomika ta derzhava. 2008. № 3. S. 90–95.
7. Horetskyi A. I. Osnovni napriamky derzhavnoho upravlinnia rekreatsiinoi sfery // Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. LRIDU NADU / za zah. red. chl.-kor. NAN Ukrainy V. S. Zahorskoho, dots.A. V. Lipentseva.

Lviv : LRIDU NADU, 2014. Vyp. 39 S. 311–317.

8. Horetskyi A.I. Mekhanizmy innovatsiinoho rozvytku rekreatsiinoi sfery Karpatskoho rehionu // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. Kharkiv : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», 2014. Vyp. 1 (44). S. 174–179.
9. Diadechko L. P. Ekonomika turystychnoho biznesu. Kyiv : Tsentr navch. lit-ry, 2007. – 224 s.
10. Kozlovskyi Ye. Problemy formuvannia investytsiinoi polityky v haluzi turyzmu / Stratehiia reformuvannia systemy derzhavnoho upravlinnia na zasadakh demokratychnoho vriaduvannia : materialy nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uchastiu, Kyiv, 31 trav. 2007 r. K. : Vyd-vo NADU, 2007. T. 2. S. 165–167.
11. Koretskyi M. Kh., Diehtiar A. O., Datsii O. I. Stratehichne upravlinnia : navch. posib. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2007. 240 s.
12. Latynin M.A. Otsinka metodiv ta zasobiv derzhavnoho rehuliuvannia rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy // Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr.: u 2 ch. Kharkiv : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», 2005. № 2 (25). Ch. 2. S. 123–134.
13. Liubitseva O.O. Rynok turystychnykh posluh (heoprostorovi aspekty). Kyiv : Alterpres, 2002. 436 s.
14. Liudskyi rozvytok rehioniv Ukrainy: analiz ta prohnoz : kolekt. monohrafiia / za red. E. M. Libanovoi. Kyiv : In-t demohrafii ta sots. doslidzh. NAN Ukrainy, 2007. 328 s.
15. Marchuk Ye.K. Ukraina: nova paradyhma postupu. Kyiv : Avallon, 2001. 216 s.
16. Melnychenko V.O., Shvedun V.O. Osoblyvosti rozvytku industrii turyzmu v Ukraini: monohrafiia. Vyd. NUTsZU, Kharkiv. 2017. 156 s.
17. Merzliak A.V., Mykhailova H.O., Mykhailov Ye.P. Mekhanizmy efektyvnoho derzhavnoho upravlinnia demohrafichnym rozvytkom rehionu

// Derzhava ta rehiony. 2005. № 1. S. 75–78.

18. Murashko M. I. Menedzhment personalu. Kyiv : Znannia, 2004. 245 s.
19. Sysoieva S.I. Derzhavni mekhanizmy zabezpechennia konkurentospromozhnosti rehioniv Ukrainy v haluzi turyzmu // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. prats. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», 2014. Vyp. 2 (45). S. 156–164.
20. Sysoieva S.I. Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuvannia rynku turystychnykh posluh Ukrainy: monohrafiia. Kharkiv: Vyd. Ivanchenko I.S., 2017. 192 s.
21. Khlopiak S. V. Upravlinnia turystychnoiu haluzziu: stan ta perspektyvy / Rehionalni perspektyvy. 2000. № 2-3 (9-10). S. 345-346.
22. Ballantynea R., Packera J., Axelsena M. Trends in tourism research // Australia Annals of Tourism Research. 2009. Vol. 36, Issue 1. P. 149 – 152. URL: http://kdulich.duytan.edu.vn/uploads/a5c2ca27-2cfc-452e-8381-3e8cf4797ce9_trendsintourismresearch.pdf
23. Milenković M. Ecoregionalism-Factor Cross-Border Cooperation and Tourism Development // Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2012. Vol. 44. P. 236-240.
24. Nestoroska I. Identifying tourism potentials in Republic of Macedonia through regional approach // Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2012.Vol. 44. P. 95-103.
25. Nordin S. Tourism Clustering & Innovation – Paths to Economic Growth & Development. ETOUR : European Tourism Research Institute, 2013. 90 p.
26. Risteski M. Spatial planning and sustainable tourism as basis for developing competitive tourist destinations // Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2012. Vol.44. P. 375-386.
27. Smith W.L. Experiential tourism around the world and at home: definitions and standards // International Journal of Services and Standards (IJSS). 2006. Vol.2. No.1. P. 1–14.
28. Ofitsiinyi sait VTO. URL: www.unwto.org/index_r.php